

Жадан Олена Володимирівна
к.е.н., головний спеціаліст із закупівель,
Головне управління Державної казначейської
служби України у Запорізькій області, м. Запоріжжя

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ БЮДЖЕТНОЇ СФЕРИ

Одним із дієвих інструментів активізації людського чинника є заробітна плата, рівень якої дозволяє оцінити ринок праці в країні. Оплата праці в бюджетній сфері відображає рівень винагороди за виконання працівником функцій держави.

Виплати із заробітної плати є суттєвою частиною бюджетних видатків. Своєчасність і повнота здійснення виплат та їх розмір впливають на показники економічної діяльності держави та місцевого самоврядування, а саме: рівень освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг тощо. У зв'язку із загостренням економічної ситуації в Україні необхідним стало скорочення бюджетних видатків в усіх напрямках. Не стали винятком й видатки на оплату праці, однак це призводить до негативних наслідків для економіки країни. Наприклад, низька оплата праці працівника закладу освіти може стати причиною зниження рівня надання освітніх послуг населенню. З метою забезпечення належного виконання функцій, покладених на державні та місцеві органи влади, актуальним є пошук шляхів удосконалення розрахунку мінімального рівня оплати праці та його підвищення.

Для проведення аналізу виплат працівникам бюджетної сфери варто розглянути формування оплати праці на прикладі працівників освіти. За даними Державної служби статистики щодо оплати праці працівників бюджетних установ слід проаналізувати розмір фонду оплати праці у співвідношенні до загальних видатків за видом економічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення фонду оплати праці та загальної суми видатків на освіту за 2018-2021 рр.

Показник	Роки			
	2018	2019	2020	2021
Фонд оплати праці, млн грн	118314,3	131498,2	146770,6	164049,9
Загальна сума видатків, млн грн	210032,3	238758,7	252283,1	312914,6
Частка, %	56,3	55,1	58,2	52,4

Джерело: складено на підставі даних [1]

Як видно з таблиці, фонд оплати праці працівників освіти у загальній сумі видатків на освіту протягом аналізованого періоду становив близько 60%. Проте у 2021 р. цей показник у порівнянні з попереднім роком зменшився на 10 в.п., що вказує на уповільнення темпів зростання витрат на оплату праці працівників освіти у порівнянні зі зростанням інших видатків на освіту.

Важливу роль у формуванні оплати праці відіграє структура заробітної плати. Згідно із положеннями Закону України «Про оплату праці» [2] структура заробітної плати складається з: основної, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних і компенсаційних виплат. Основною заробітною платою є винагорода, яка призначається за виконану роботу у відповідності до визначених норм праці (норми часу, виробітку, посадових обов'язків тощо) та може встановлюватись у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

При встановленні розміру заробітної плати працівників бюджетної сфери за основу береться до уваги мінімальна заробітна плата (далі – МЗП), яка визначається законодавством України з урахуванням потреб працівників та їх сімей для забезпечення нормального життя працездатної людини [2]. Мінімальний рівень оплати праці встановлюється на відповідний бюджетний рік у розмірі більше прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Зміна законодавчо встановленого рівня МЗП може відбуватися один або декілька разів на рік (табл. 2) [3].

Таблиця 2

Динаміка рівня МЗП в Україні станом на початок року за 2018-2022 рр.

Період	МЗП на місяць, грн	Зміна показника		МЗП погодинна, грн	Зміна показника	
		грн	%		грн	%
На 01.01.2018	3723	+523	+16,3	22,41	+3,07	+15,9
На 01.01.2019	4173	+450	+12,1	25,13	+2,72	+12,1
На 01.01.2020	4723	+550	+13,2	28,31	+3,18	+12,7
На 01.01.2021	6000	+1277	+27,0	36,11	+7,80	+27,6
На 01.01.2022	6500	+500	+8,3	39,26	+3,15	+8,7

Джерело: складено на підставі даних [3]

Як видно з даних таблиці, найбільше зростання МЗП спостерігалось у 2021 році, а найменше – у 2022 році. Протягом всього аналізованого періоду МЗП у порівнянні з динамікою підвищення цін на споживчі товари відбувалося досить повільно.

Порівняння рівня МЗП в Україні з країнами Європейського Союзу (далі – ЄС) показує, що найвищу МЗП (близько 1800-2300 євро на місяць), мають Бельгія, Німеччина та Люксембург, а на нижчий – Болгарія (363 євро), однак це значення у 2,2 рази перевищує розмір МЗП в Україні. У 21 із 27 країн ЄС МЗП встановлюється законодавством, а в інших (Австрія, Данія, Кіпр, Італія, Фінляндія та Швеція) – визначається у колективних договорах про оплату праці [4].

Одним із орієнтирів для встановлення МЗП є прожитковий мінімум, тобто вартісна оцінка споживчого кошика, до якого входить мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що необхідні для підтримання здоров'я людини та забезпечення її життєдіяльності.

В країнах ЄС значення прожиткового мінімуму на людину та сім'ю розраховується за аналітичним показником, який враховує вартість 50 видів

товарів та послуг, а також вартість житла, обслуговування власного транспорту та суму непередбачуваних витрат. При цьому уряд збирає інформацію про ціни на продукцію шляхом застосування онлайн-опитувань. Так, мінімальний прожитковий мінімум у 2020 році в Болгарії на одну особу складав 346 євро, а на сім'ю – 554 євро, у Хорватії на людину – 930 євро, а на сім'ю – 1391 євро [5, с. 119].

Отже, аналітичні дані свідчать, що в європейській країнах прожитковий мінімум майже у 2 рази більший ніж МЗП в Україні. Прожитковий мінімум в країнах ЄС встановлюється на достатньому рівні, тому що його розрахунок враховує більш розширений перелік товарів і послуг, ніж в Україні. При цьому важливою також є купівельна спроможність населення, яка може значно різнитися за регіонами країни, адже, наприклад, ціни на купівлю житла можуть в окремих регіонах відрізнятись у 1,5-2 рази, а на оренду – навіть у 2-3 рази.

МЗП впливає на розмір заробітної плати працівників, зокрема, і в бюджетній сфері. Для визначення розміру посадового окладу працівника освіти враховується МЗП. Крім цього посадовий оклад залежить від посади, розміру тарифного розряду, а також надбавок та різних видів доплат.

Працівникам освіти заробітна плата нараховується на основі єдиної тарифної сітки (далі – ЄТС) [6], яка представляє собою сукупність тарифних коефіцієнтів, що застосовуються до найнижчого рівня посадового окладу. ЄТС включає 25 розрядів, кожному з яких відповідає тарифний коефіцієнт для розрахунку окладу. Для вчителів загальноосвітніх закладів встановлюються розряди з 9-го по 11-й. Слід зазначити, що тарифні коефіцієнти з 1-го (найнижчого розряду) по 25-й (найвищий розряд) суттєво різняться (табл. 3).

Таблиця 3

Посадові оклади за ЄТС для окремих тарифних розрядів у 2021-2022 рр.

Тарифний розряд	Тарифний коефіцієнт	Посадові оклади		
		2021	2022	
		січень-грудень	січень-вересень	жовтень-грудень
1	1	2893	2893	2982
9	1,73	5005	5005	5159
10	1,82	5265	5265	5427
11	1,97	5699	5699	5875
25	4,51	13047	13047	13449
МЗП		6000	6500	6700

Джерело: складено на підставі даних [6]

Дані таблиці свідчать, що посадовий оклад працівника 1-го тарифного розряду майже у 2 рази менший ніж МЗП, а для 25-го розряду у 2 рази більше. У випадку коли посадовий оклад за ЄТС нижче МЗП, то нараховується доплата.

Наприклад, оклад за ЄТС працівника 11-го тарифного розряду у березні 2022 року є меншим ніж МЗП на 801 грн (6500 грн – 5699 грн), то в такому випадку йому буде нараховано доплату в такому ж розмірі. Такий підхід до встановлення посадових окладів призводить до того, що для категорій працівників, посади яких тарифікуються за посадовим окладом, нижчим за

МЗП, і до якого нараховується доплата, базовий посадовий оклад буде однаковим. Це призводить до зниження стимулювання працівника до кращого виконання своїх обов'язків та негативно позначається на ефективності його праці.

Окрім окладу працівникам освіти нараховуються такі доплати й надбавки: за стаж педагогічної роботи більше 3 років – 10% від окладу, більше 20 років – 20% та більше 30 років – 30%; доплата за класне керівництво, перевірку письмових робіт та інші [6].

Наприклад, оклад у березні 2022 року вчителя першої категорії, стаж роботи якого більше 5 років, а навантаження – 18 годин на тиждень, становив 7223,70 грн. Враховуючи суми доплат за стаж (10%), престижність (20%) та перевірку письмових робіт (20%), сума заробітної плати склала 10385,55 грн без вирахування податків. Після сплати податків працівник отримав 8722,62 грн [6]. Приблизно таку суму або менше переважно отримують працівники, які тільки починають свою кар'єру. Натомість, в країнах ЄС коефіцієнт початкової заробітної плати вчителів до МЗП становить: від 1,1 (Польща) до 2,8 (Німеччина). У більшості країн ЄС цей показник перевищує 1,8, а в Україні він дорівнює 1,3 [7].

Стосовно розміру загальної суми заробітної плати працівників освіти, то в окремих країнах ЄС, наприклад, Німеччині, він є більшим ніж в Україні майже у 10 разів [7], що свідчить про досить низький рівень оплати праці вчителів в Україні в порівнянні з іншими країнами. Низький рівень оплати працівників у сфері освіти негативно позначається на якості надання їх послуг та зацікавленості підвищувати результати своєї роботи, а також рівні освіти населення, як одного з головних чинників соціально-економічного розвитку країни.

Таким чином, для удосконалення виплат працівникам бюджетної сфери необхідно:

- розширити перелік товарів і послуг, ціни яких беруться за основу для визначення розміру прожиткового мінімуму, зокрема враховувати вартість житла, оплати комунальних послуг, обслуговування транспортного засобу тощо;
- враховувати відмінність цін на необхідні для достатнього рівня життя товари й послуги за регіонами країни;
- розширити перелік доплат до заробітної плати вчителів нижчої категорії, за рахунок яких можливо було заохочувати їх до підвищення ефективності праці.

Запропоноване дозволить покращити підходи до оплати праці працівників бюджетної сфери та підвищити рівень освіти населення.

Список використаних джерел:

1. Інформація про фонд оплати праці працівників за видами економічної діяльності у 2018-2021 рр. (2021). Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.10.2022).

2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР (в редакції від 29.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2022).

3. Мінімальна зарплата в Україні з 2000 року по 2022 року. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 01.11.2022).

4. Minimum wages, July 2022 and July 2012 (EUR per month and %). (2022). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14644599/3-16062022-AP-EN.pdf/8a679b23-e418-dc2e-8f33-c7db46cca211> (дата звернення: 01.11.2022).

5. Libanova, E. Minimum subsistence level in the social policy of the poor countries of Europe: the case of Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 2020, vol. 182(3-4), pp. 117–125.

6. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 р. № 1298 (в редакції від 07.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

7. Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. (2022). URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/teachers-and-school-heads-salaries-and-allowances-europe-20202021> (дата звернення: 01.11.2022).